

מבט על, גיליון 604, 8 בספטמבר 2014

האם באמת הופעל מל"ט (מיורט) שאף אחד לא לקח אחריות על הפעלתו?

לירן ענתבי

בהאשמה אירנית נוספת נגד ישראל טוענים משמרות המהפכה, כי הפילו, באמצעות טיל, מל"ט (מטוס ללא טייס) ריגול ישראלי, שטס מעל מתקני הגרעין בנתנז. הדיווח האיראני, שלא הצהיר על זמן היירוט המדויק ולא סיפק הוכחות מוצקות לטענה, שמדובר במל"ט ישראלי, מאשים את ישראל בצעד תוקפני המחרחר מלחמה. לטענה הזו אין (נכון לתחילת ספטמבר 2014) אישור מצד גורם ישראלי רשמי כלשהו ולמעשה מלבד ההצהרה האיראנית וסרטון וידיאו ובו מוצגים שברי הכלי בו מדובר, אין מידע רב בנושא. גם המידע שנאסף או נותח בתקשורת וברשתות החברתיות בימים שמאז היירוט אינו מאמת את החשיפה האיראנית. אולם, לכול הניחושים בנושא, אין חשיבות אמיתית ברמת הזירה הבינלאומית. זאת, משום שלאיראנים מצדם אינטרס מובהק לטעון, כי ישראל עומדת מאחורי כלי הטיס שהופל, על מנת להציג אותה כמדינה תוקפנית ומפרת ריבונות; ולכול מדינה, תהא-אשר-תהא, ששלחה את כלי הטיס הבלתי מאויש שבו מדובר, יש את האינטרס והיכולת להתעלם מההאשמות הללו ולשמור על שתיקה, בזכות היותו של הכלי שהופל – בלתי מאויש.

לטענתם של גורמים איראניים, בניגוד לטענות מומחים שונים מהעולם, מדובר במל"ט ישראלי מסוג הרמס. מדובר במל"ט ותיק יחסית של חברת "חץ הכסף" – חברת בת של אלביט מערכות, ולו מספר דגמים הפעילים כיום בעולם. למל"טי ה-הרמס יכולת לטוס בגובה של כ-30,000 רגל, טווח טיסה של מאות קילומטרים, יכולת לשהות משך עשרות שעות באוויר ללא צורך בתדלוק, יכולת תקשורת לוויינית ממרחק רב וכן יכולת נשיאה של מאות קילוגרמים של מטע"דים (מטען ייעודי): החל ממצלמות ואמצעי תקשורת שונים ועד לטילים ופצצות (כמו למשל בדגם שיוצר עבור בריטניה). המל"טים הם גם בעלי יכולת המראה ונחיתה אוטונומית, (משמע, יכולות הניתנות לביצוע באמצעות מחשב בלבד, ללא מעורבות יד אדם בפעולה), כך, על פי מידע שמפורסם אודות הכלי בתקשורת הגלויה.

מדובר בכלים הנמצאים בשימוש מבצעי של כוחות צבאיים שונים בעולם. בין המדינות שרכשו כלים מסוג זה מאלביט: ארצות הברית, בריטניה, ברזיל, צ'ילה, מקסיקו, סינגפור, גיאורגיה ועוד. במסגרת השימוש האמריקאי והבריטי בהרמס 450 צברו כלים אלו אלפי שעות טיסה מבצעיות, בין השאר – בעיראק ובאפגניסטן. הדגם החדש יותר הרמס 900, המכונה בעברית "כוכב", נכנס לשימוש מבצעי בצה"ל רק לפני שבועות ספורים, במסגרת הפעילות האווירית במבצע "צוק איתן", והוא בעל יכולת נשיאת משקל כפולה משל הדגם הוותיק יותר. התפוצה הרחבה יחסית של כלים אלו עשויה להקשות מאוד על האיראנים להוכיח שאכן מדובר בכלי שנשלח על ידי ישראל – גם אם איראן תצליח להוכיח שהוא יוצר על ידי התעשיות הביטחונית בישראל.

בין אם מדובר ב-הרמס, שהופל על ידי האיראנים ובין אם לאו, אין זה מקרה יחיד של מל"ט מערבי שנתפס על ידם. בדצמבר 2011 תפסה איראן מל"ט אמריקני מסוג RQ170 כמעט בשלמותו. החגיגה באיראן הייתה גדולה. המל"ט כונה "המפלצת מ-קנדהאר", בובות בצלמו נמכרו כמזכרות לאזרחים; ומהנדסים איראנים רבים עמלו לאורך תקופה ארוכה על הניסיון לפצח את הקודים שבמחשבי המל"ט ואף טענו להצלחה בכך, כמו גם בהעתקתו. מאז, הכריזה איראן לא אחת על מל"ט חדש מתוצרתה, שאין לדעת אם הוא מכיל טכנולוגיות אמריקניות מסווגות, על בסיס אותו "מל"ט חטוף". אולם מה שמעניין יותר במקרה הזה הוא דפוס הפעילות של מדינות רבות באמצעות כלים בלתי מאוישים.

המקרה בו מדינה אחת מאשימה מדינה אחרת בהפרת ריבונותה, באמצעות כלים בלתי מאוישים, מבלי שהמדינה המואשמת מגיבה להאשמות או לוקחת אחריות על הפעילות, איננה ייחודית למקרה הנוכחי. השימוש העולמי הנרחב בכלי טייס בלתי מאוישים (באופן הדומה בחלקו לפעולות מתחום לוחמת הסייבר) מאפשר את תפוצתה של תופעת "אי לקיחת האחריות", במסגרתה מבוצעות פעולות צבאיות באמצעות כלים בלתי מאוישים, מבלי שהמדינה המבצעת חייבת לקחת אחריות על ביצוען. הדבר מייחד את תחום הכלים הבלתי מאוישים (ביחס לתחומים לא-קיברנטיים אחרים) משום שהוא אינו מחייב שליחת כוחות מעבר לקווי האויב, כך שגם אם פעולה משתבשת או נחשפת, יכולה המדינה השולחת להכחיש או פשוט – להתעלם.

לתופעה זו ניתן למצוא מספר דוגמאות. למשל – האשמה רוסית אודות גיחה של מל"ט אמריקני, במרס 2014, מעל חצי האי קרים שבאוקראינה. מקרים נוספים של הפעלת מל"טים לצורך איסוף מידע על ידי ארצות הברית באזורים שאינם מוגדרים "אזורי עימות" (כמו למשל בטורקיה), שנחשפו רק בעקבות גילוי של שבירי מל"ט אמריקני מרוסק על ידי המחותרת הכורדית. באופן מפתיע, הדבר מתאפשר לעיתים גם במקרים של תקיפה באמצעות מל"טים, בהם בוחרת המדינה התוקפת לשמור על שתיקה ולא לקחת אחריות. הדבר מאפיין בין השאר מקרים שונים של תקיפות אמריקניות על יעדי טרור, תוך הפרת ריבונות של מדינות שונות (כמו תימן ופקיסטן) וזאת מבלי להצהיר בפומבי שהפעולה בוצעה על ידה. לעיתים, הימנעות מלקיחת אחריות משרתת את שני הצדדים – הדבר מאפשר לשלטון במדינה שריבונותה הופרה, להתעלם מהפעולה, או לא להאשים גורם מסוים, דבר שיחסוך ממנו כניסה לעימות גלוי עם הנחשדת בביצוע הפעולה שעלולה להיות המעצמה הצבאית החזקה בעולם.

ככלל, התופעה של ביצוע פעילות צבאית תוך אי לקיחת אחריות על פעילות זו, עלולה להפוך למטרידה ברמה הבינלאומית. שכן, מדינות רבות מייצרות וסוחרות כיום בכלי טייס בלתי מאוישים. חלק מהמדינות הללו שואפות – ככול הנראה בהשראתה של ארצות הברית – לפעול בנקודות מרחוקות על פני הגלובוס ולהשפיע על הזירה הבינלאומית תוך הקפדה על עלויות נמוכות יחסית. בין המדינות הללו נמצאות: סין, רוסיה, איראן ואחרות. הייצור והסחר המוגברים מגדילים את תפוצתם של כלים אלו ומקשים על המעקב אחר זהות רוכשיהם. הדבר עלול לייצר מצב בו יותר ויותר פעולות צבאיות יבוצעו בזירה הבינלאומית ללא לקיחת אחריות, מה שיגרום בתורו לערעור היציבות באזורים מסוימים ואף בזירה הבינלאומית כולה.

דבר נוסף שעלול לתרום לערעור היציבות, הוא העובדה, שהתפוצה הגדולה, כמו גם ירידת מחירי הטכנולוגיה ואופייה הייחודי, מאפשרים שימוש בכלים כאלו גם לארגונים לא מדינתיים, דוגמת חזבאללה או חמאס, שהם ארגוני טרור. קשה לדעת אם המל"ט שיורט לאחרונה על ידי טיל פטריוט בגבול הצפון של ישראל הופעל על ידי צבא סוריה או על ידי חזבאללה. בחלק מן המקרים לוקח הארגון המפעיל אחריות על הפעולה ואף מתרברב בה, גם אם לא השיגה אף הישג טקטי או אסטרטגי (כפי שהיה עם חדירת מל"ט של חמאס במסגרת מבצע "צוק איתן"), אולם בחלק אחר של המקרים גם הארגון יכול לשמור על שתיקה או הכחשה של הפעולה, תוך שהוא מסתמך על העובדה כי השולח אינו בר-זיהוי.

לאור הסיכונים הטמונים בדפוסי פעולה כמו אלה שתוארו לעיל, ראוי לעודד דיון נרחב בנושא במסגרות בינלאומיות ולמצוא את הדרכים המתאימות להסדיר הפעלתם של כלים בלתי מאוישים בזירה הבינלאומית, תוך התייחסות למאפייניהם הייחודיים והסיכונים שהם מביאים עמם, כמו גם היתרונות הטמונים בשימוש בהם.